

Els raigs de la roda i les seves variants formals

(ALDC, IV, 922. Els raigs de la roda)

Raig deriva del llat. *RADIUS*, que significava ‘vareta punxeguda’ i ‘raig de llum’, d’on va passar a ‘raig de la roda’ “dit així perquè irradia del botó, com els raigs d’un centre lluminós” (*DELL*). El grup -DJ- va donar [dʒ], com el de *GAUDIUM* > *goig*, *MEDIUM* > *mig*, i després [tʃ] a través d’aquestes fases: **ra[dʒ]o* > *ra[dʒ]* > *ra[tʃ]* (amb ensordiment des del s. XIII); el plural ofereix una variació interessant, subjacent sota la grafia *raigs*: les var. més antigues serien *raitx* 16, 22, 23, 29, 40, *ra[jʃ]* 105, *rais* 7, 31, 44, 47, 86, 97 (semblantment *goigs* en un doc. mall. de 1612 i encara avui), per desafricació de *raits*, que és la forma més extensa (amb la var. *raics* 42, per equivalència d’oclusives) i que tenim documentada a través del plural d’un mot de tractament igual: *goig*, *goits* (anys 1373, 1583); *ralls* 17, 27, 54, 123 seria una ultracorrecció o una atracció paronímica de *rall* ‘ormeig de pescar; eina per a rallar; xerrameca’. Cal notar que a partir del plural *raits* s’ha arribat a formar un pseudosingular *rait* 24, 31, 34, 38, 103. En època tardana van aparèixer els plurals en -os, analògics dels de mots acabats en -s (-es > -os: *cosses* > *cossos*, *franceses* > *francesos*) (veg. Moran, 1997), i així van sorgir *ra[dʒ]os* (var. ensordida *ra[tʃ]os* 61, 63, 64, 101, 109) i, amb desafricació, *ra[ʒ]os* (var. *ra[jʒ]os* 107, 110-

114, 116, 117), amb alternança d’un i altre; per a casos semblants, l’autor val. d’un col·loqui (1846) ja parlava de la necessitat de normativitzar una d’aquestes formes (*desigs/desitjos*) (veg. Veny, 1993 b): l’IEC, que admetia només el tipus clàssic *raigs*, des del *DIEC*₁, 1995 ha acceptat també el més freqüent, *rajos*. Altres mots, tot i que tenen el mateix origen, són resultat de la interferència castellanoaragonesa: *raios* (der. *raions* 91), molt estès al cat. occ. i parcialment en bal. (var. men. [raws] 70-71, [r’aus] 72), i, amb caràcter més esporàdic, *ràdios*.

Altres mots poc difosos: *bréndoles*, del germ. *BRIAN*, dim. cl. *BRID* ‘tauló, llata’; *pals* 96, del llat. *PALUS* ‘pal, estaca’, i der. *palancs* 69; *barrons* 25, der. dim. de *barra*, d’origen preromà; *travessers* 98, der. de *través*, per probable confusió amb un altre element del carro ‘peça que va d’un costat a l’altre’; *espadilles* 172, der. del llat. vg. *SPADA (llat. cl. *SPATHA*), amb un ús metafòric; *ranxers* 8, 88, 92, probable manlleu a l’oc. *ranché* ‘barra, balustre del carro’.

Notem, a un nivell geolingüístic, l’àrea de *raigs* predominant al cat. or. enfront de la interferència *raios/ràdios* del cat. occ., especialment del val.

El plural *raigs* és normatiu des de la *Gramàtica catalana* (1918) de Fabra, i *rajos*, des del *DIEC*₂, 2007.

